

πνεύματος καὶ ὕλης, δηλαδή μεταξὺ ψυχικῶν, πνευματικῶν καὶ ὑλικῶν ἀξιῶν, εἰς τὴν ἔλλειψιν τουτέστιν ὀργανικῆς συνθέσεως μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς τριάδος αὐτῆς, συνθέσεως ἢ ὁποῖα συνιστᾷ τὰς ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς ἑαυτὰς εὕρισκομένας ἐποχάς. Ὅσονδήποτε ἀπλή καὶ ἀφελῆς εἴαν φαίνεται ἡ ἀναγωγή τῆς ὑφισταμένης κρίσεως εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀντίθεσιν, ἢ πραγματικότης ἐν τούτοις διέπεται ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ὑπ' αὐτῆς. Εἶνε χαρακτηριστικὸν ὅτι οὐδεμία ἐκ τῶν ἐν ὀργανικῇ ἀρμονίᾳ πρὸς ἑαυτὰς εὕρισκομένων ἐποχῶν ἐγνώρισε τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ ὀργανικοῦ καὶ μηχανικοῦ πολιτισμοῦ, τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ *Kultur* καὶ *Zivilisation*, ὅπως διατυπῶνται αὕτη ἐν τῇ γερμανικῇ ἐπιστημονικῇ ὀρολογίᾳ, τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ *κοινότητος* καὶ *κοινωνίας*, ὅπως διευκρινήθη καὶ ὑπεστηρίχθη αὕτη ὑπὸ τοῦ κοινωνιολόγου Φερδ. Τόππιες. Οὐδεμία ἐκ τῶν ἐποχῶν ἐκείνων ἠσθάνθη καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς δημιουργίας τῶν ἀντιθέτων αὐτῶν ὄρων, διότι οὐδεμία ἐξ αὐτῶν ἐγνώρισε καὶ τὴν ἀνταποκρινομένην πρὸς τὴν διατύπωσίν των πραγματικότητα.

Ἐὰν θελήσῃ τις ἐπιμελῶς νὰ παρακολουθήσῃ τοὺς μετὰ τὴν Ἀναγέννησιν ἀγῶνας, θὰ πιστοποιήσῃ τὸ γεγονός ὅτι πάντες σχεδόν, ἀπὸ τῶν ἀγῶνων τῆς διανοήσεως μέχρι τῶν κατ' ἐπίφασιν τυχαίων ἀγῶνων τοῦ πεζοδρομίου, προσδιορίζονται ὑπὸ τῆς ἀντιθέσεως τὴν ὁποῖαν ἐν γενικωτάταις γραμμαῖς διτύπωσα. Ἐνῶ, ὡς ἤδη παρετήρησα, αὐτοὶ οὗτοι οἱ αἵματηρότατοι τῶν ἀγῶνων τοῦ Μεσαίωonos καὶ τῆς Ἀναγεννήσεως ἀπετέλεσαν ἀγῶνας τυχαίους καὶ ἐστερημένους πάσης προβληματικότητος, οἱ μετὰ τὴν Ἀναγέννησιν σημειωθέντες καὶ σημειούμενοι ἀγῶνες ἀποτελοῦν συμπτώματα ὄρισμένου προβλήματος καὶ ἐκδηλώνουν τὴν ἔλλειψιν σταθερότητος ἀξιολογικῶν προσανατολισμῶν. Ἐκδηλώνουν τὴν ὑπαρξιν κρίσεως καὶ εἶνε ἀγῶνες συμπτωματικοί. Τοῦτο δὲν σημαίνει κατ' ἀνάγκην ὅτι οἱ ἀγῶνες οὗτοι διεξάγονται ὑπὸ

παρατάξεων ὀργανικῶς συντεθειμένων, ἕξ ὧν ἡ μία ἐκπροσωπεῖ τὸν μηχανικὸν καὶ ἡ ἄλλη τὸν ὀργανικὸν πολιτισμόν. Τοῦτο συμβαίνει σπανιώτατα. Συνήθως πιστοποιεῖται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου ἢ ὑπαρξίς τῆς ἀντιθέσεως καὶ ἡ ἔλλειψις ὀργανικῆς δλότητος.

Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ ψυχῆς, πνεύματος καὶ ὕλης ἢ μᾶλλον τὸ ὑπὸ τῆς ἀντιθέσεως ταύτης προσδιοριζόμενον πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ὑπεβοηθήθη ἐν τῇ ἀποκρυσταλλώσει αὐτοῦ ὑπὸ δύο κυρίως φαινομένων: τοῦ νεωτέρου Καπιταλισμοῦ καὶ τῆς καταπληκτικῆς προόδου, τὴν ὁποίαν ἐσημείωσαν κατὰ τὰς τελευταίας ἑκατονταετηρίδας, ἰδίως δὲ κατὰ τὸν **ΙΘ'** αἰῶνα, ἡ *Τεχνικὴ* καὶ γενικῶς αἱ φυσικαὶ ἐπιστημαί. Ἐνῶ ὁ Νεύτων, ἄνθρωπος ἀκόμη τῆς Ἀναγέννησεως, εὐρίσκειται ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τὴν ἐποχὴν του, ἢ μετ' αὐτὸν ἐξέλιξις τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, βαδίζουσα παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὑλιστικῶν ἀξιῶν, τῶν ὁποίων τὴν ἐδραίωσιν ὑπεβοήθησε καὶ ἐξησφάλισεν ὁ νεώτερος καπιταλισμός, ἤρε τὴν ὀργανικότητα τῆς συνθέσεως μεταξὺ πνεύματος καὶ ὕλης, ψυχῆς καὶ πνεύματος, ὕλης καὶ ψυχῆς, ἐδημιούργησε τὸ χάσμα τὸ ὁποῖον μόνον διὰ μηχανικῆς γεφυρώσεως ἢ διὰ βαθυτάτης δοκιμασίας καὶ θυσίας φαίνεται ἐνίοτε ὑπερνικούμενον, ἐκήρυξε τὰς βαθυτέρας δημιουργικὰς δυνάμεις, τὸν μῦθον καὶ τὴν πίστιν, τὴν ἔμπνευσιν καὶ ὀργανικὴν βούλησιν ἐν διωγμῶ, καὶ—ὅπως ἐκφράζεται ὁ Φρ. Strich ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ «*Dichtung und Zivilisation*» — ἀντικατέστησε τὴν *πραῶξιν* διὰ τῆς ἐργασίας, τὴν ὁρμὴν τοῦ ἔρωτος διὰ τοῦ καθήκοντος, τὴν τέχνην διὰ τῆς ἐπιτηδειότητος καὶ τῆς τεχνικῆς, τὴν καλλιέργειαν τοῦ σώματος διὰ τοῦ *sport* καὶ τὴν μόρφωσιν τοῦ πνεύματος διὰ τῆς καθολικῆς παιδείσεως. Χαρακτηριστικώτατον εἶνε τὸ γεγονός, τοῦ ὁποίου ἡ πιστοποίησις ἀποτελεῖ τὸ κύριον ἀντικείμενον τῆς ἀνωτέρω μνημονευθεί-

σης πραγματείας τοῦ Strich, τὸ γεγονὸς τῆς ὑφισταμένης σήμερον τραγικῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ ποιήσεως καὶ μηχανικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη, τῆς ὁποίας εἶνε ἀπηλλαγμένοι οἱ δύο γνωστοὶ ἤδη τύποι τῶν ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς ἑαυτὰς εὐρισκομένων ἐποχῶν, χαρακτηρίζει τὴν ἐποχὴν μας κατὰ τρόπον καθιστῶντα τὴν μὲν πραγματικότητα ξένην πρὸς τὴν ποίησιν, τὴν δὲ ποίησιν ξένην πρὸς τὴν πραγματικότητα. Εἶνε ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ καλυφθῇ ἡ ποίησις ὑπὸ τὰς ἀξίας τοῦ μηχανικοῦ πολιτισμοῦ. Ὡς ὀρθότατα παρατηρεῖ ὁ Strich: «Ἡ ἀσφάλεια οὐδεμίαν ἀποτελεῖ δι' αὐτὴν ἀξίαν. Αὕτη ἀγαπᾷ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὴν περιπέτειαν καὶ τὴν ἥρωϊκὴν πράξιν. Ἡ κίνησις της δὲν λέγεται tempo, ἀλλὰ ρυθμὸς, δὲν λέγεται πρόοδος, ἀλλ' ἀνάτασις καὶ χορὸς».

Ἴδου λοιπὸν ἡ μεγάλη ἀντίθεσις! Ἐδῶ: μηχανικὴ οἰκονομία δυνάμεων καὶ χρόνου. Ἐκεῖ: ὀργανικὴ, ἀσωτεία ὀλοκλήρου τῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου! Σκοπὸς τοῦ μηχανικοῦ πολιτισμοῦ εἶνε «ἡ ὑπερνίκησις τοῦ μακροτάτου χώρου διὰ τῆς συντομωτάτης ὁδοῦ, ἡ ἐπιδιώξις τῆς μεγίστης ἐπιτυχίας καὶ ὑψίστης ἀποδόσεως διὰ τῆς ἐλαχίστης δυνάμεως, ἡ ἔξαγορὰ τῆς πολυτιμοτάτης κατοχῆς διὰ τοῦ εὐθηνοτάτου τιμήματος» (Strich). Σκοπὸς τῆς ποιήσεως ἀντιθέτως εἶνε ἡ θυσία παντὸς ἐξωτερικοῦ σκοποῦ χάριν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ Αἰωνίου!

Δὲν θεωρῶ ἀναγκαῖον νὰ ἐπεκταθῶ περισσότερο εἰς τὴν πιστοποίησιν τῶν αἰτίων τῆς ὑφισταμένης κρίσεως. Ὁ μὴ ἀρχοῦμενος εἰς τὰς γενικὰς αὐτὰς γραμμάς, οὔτε εἰς τὰς σαφεστάτας καὶ λεπτομερεστάτας τῶν ἀποδείξεων θὰ ἀρκεσθῇ.

* * *

Ἦδη ἐρωτᾶται: *Τὶ θέσιν ἔλαβεν ἀπέναντι τῆς κρίσεως τῆς ἐποχῆς μας καὶ τῶν αἰτίων, εἰς τὰ ὁποῖα αὕτη ἀνάγε-*

ται, ὁ σοσιαλισμός; Ὑπὸ τίνα μορφήν ἐμφανίζεται οὗτος; Ἐμφανίζεται ὡς λύσις τῆς ὑφισταμένης κρίσεως ἢ ὡς σύμπτωμα ἀπλῶς αὐτῆς;

Τὸ ἐρώτημα τοῦτο εἶνε ἴσως τὸ σοβαρώτατον ἐξ ὧν εἶνε δυνατόν νὰ θέσῃ εἰς ἑαυτὸν ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς μας. Εἶνε τὸ σοβαρώτατον, διότι οὐδεμία μέχρι σήμερον πνευματικὴ κατεύθυνσις κατώρθωσε τόσον, ὅσον ὁ σοσιαλισμός, νὰ κατακτήσῃ τὰς ψυχὰς τῶν μαζῶν καὶ νὰ παρασύρῃ αὐτὰς εἰς τὴν πίστιν, ὅτι ἐξ αὐτῆς πρόκειται νὰ ἀπορρέῃ ἡ σωτηρία!

Ἐκ τῶν εἰρημένων ὅμως προκύπτουν δύο ἐρωτήματα: α) ποῖος εἶνε ὁ σοσιαλισμός, ὁ ὁποῖος κατώρθωσε τοῦτο, καὶ β) ποία εἶνε ἡ σωτηρία, τὴν ὁποίαν εὐηγγελίσθη;

Τὸ πρῶτον ἐρώτημα εὐρίσκει τὴν δικαίωσίν του εἰς τὸν λόγον ὅτι αἱ φάσεις, ὑφ' αἷς ἀπεκαλύφθη μέχρι τοῦδε ὁ σοσιαλισμός, εἶνε πολλαί. Πρόκειται περὶ ὅλων αὐτῶν, ἀνεξαρτήτως τοῦ εἰδικοῦ ἀξιολογικοῦ περιεχομένου ἐκάστης ἐξ αὐτῶν, ὅταν λέγω ὅτι ὁ σοσιαλισμός κατέκτησε τὰς μάζας τῆς ἐποχῆς μας; Δὲν πρόκειται βεβαίως περὶ ὅλων. Ἀποφανθεῖς, ὡς ἀπεφάνθη, εἶχον ὑπ' ὄψει μου τὴν εἰδικὴν φάσιν τοῦ ἐπὶ τῆς ὑλιστικῆς κοσμοθεωρίας βασιζομένου σοσιαλισμοῦ, δηλαδή τὸν μαρξικὸν σοσιαλισμόν. Αὐτὸς εἶνε ὁ κυρίως ἐπικρατήσας καὶ ὁ διεκδικήσας—ἐν μέρει μάλιστα ἐπιτυχῶς—τὸν συνταυτισμόν του πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ σοσιαλισμοῦ γενικῶς.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ δεύτερον ἐκ τῶν τεθέντων ἐρωτημάτων, τοῦτο συνδέεται ἀμέσως πρὸς τὴν ἀπάντησιν ἢ ὁποία ἐδόθη εἰς τὸν πρῶτον. Ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ τοῦ μαρξικοῦ σοσιαλισμοῦ, ἡ σωτηρία τὴν ὁποίαν εὐαγγελίζεται οὗτος δὲν εἶνε δυνατόν νὰ εἶνε ἄλλη εἰ μὴ ἡ ἐκ τῆς ἀξιολογικῆς του βάσεως, δηλαδή τῆς ὑλιστικῆς κοσμοθεωρίας του ἀπορρέουσα!

Δὲν ἀπαιτεῖται εἰ μὴ ὀφθαλμὸς ἀπηλλαγμένος προκαταλήψεων πρὸς πιστοποίησιν τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ μαρξικὸς σοσιαλισμὸς ἐβασίσθη μονομερῶς ἐπὶ τοῦ ἑνὸς ἐκ τῶν μελῶν τῆς ὑπὸ τῆς ἐποχῆς μας διασπασθείσης συνθέσεως τῶν ἀνθρωπίνων ἀξιών, συνθέσεως συνιστώσης—ὡς ἤδη ἐπανειλημμένως ἐτόνισα—τὰς ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς ἑαυτὰς εὐρισκομένας ἐποχάς. Εἶνε φανερὸν ὅτι, βασιζόμενος οὗτος μονομερῶς ἐπ' αὐτοῦ, δὲν ἀποτελεῖ λύσιν τῆς ὑφισταμένης κρίσεως, ἀλλὰ σύμπτωμα αὐτῆς καὶ δῆ, λόγῳ τῆς ἐξαιρετικῆς ἐκτάσεως αὐτοῦ καὶ τῆς φανατικῆς συνεπειᾶς του πρὸς τὴν μονομέρειαν τῆς βάσεώς του, τὸ δεινότατον ἴσως τῶν συμπτωμάτων αὐτῆς.

Ὁ μαρξικὸς σοσιαλισμὸς προῆλθεν ἐκ τῆς νοοτροπίας καὶ ψυχικῆς διαθέσεως τῆς κοινωνικῆς ἐκείνης τάξεως, ἡ ὁποία μόνον κατ' ἐπίφασιν ἀποτελεῖ τὸν ἀντίθετον αὐτοῦ πόλον. Προῆλθεν ἐκ τῆς νοοτροπίας καὶ ψυχικῆς διαθέσεως τῆς ἀποτελούσης τὸ κοινωνικὸν θεμέλιον τοῦ νεωτέρου καπιταλισμοῦ ἀστικῆς τάξεως. Αἱ ἀξίαι αὐτοῦ, παρὰ τὴν τυπικὴν μεταμπίεσιν αὐτῶν, εἶνε αἱ ἀξίαι τῆς ἀστικῆς κοινωνίας. Ὁ μαρξικὸς σοσιαλισμὸς, ὁ ὁποῖος κατ' ἐπίφασιν μόνον εἶνε γερμανικὸς, ἠρύσθη τὰς δυνάμεις του κυρίως ἐκ τῆς διανοητικῆς κινήσεως τοῦ γαλλικοῦ διαφωτισμοῦ καὶ ἐκ τῆς συγγενοῦς πρὸς αὐτὴν ἀγγλικῆς φιλοσοφίας τοῦ ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνος. Τοῦτο, λίαν ἐπιτυχῶς πιστοποιούμενον καὶ ὑπὸ τοῦ Werner Sombart, ἀνταποκρίνεται πλήρως πρὸς γνώμην τοῦ Marx συχνάκις ἐξωτερικευθεῖσαν, ὡς καὶ πρὸς τὴν γνώμην ἐκείνων, οἵτινες παρηκολούθησαν δι' ὀφθαλμῶν ἀδελφικῆς στοργῆς τὰ πρῶτα βήματα τῆς ἐξελίξεως τοῦ μαρξικοῦ σοσιαλισμοῦ. Ὁ Bakunin π.χ. ἐθεώρησε τὴν γένεσιν αὐτοῦ ὡς ἀνάστασιν τῶν «ἀθανάτων», ὅπως ἐκφράζεται, Rousseau καὶ Βολταίρου. — Χαρακτηριστικώτατον σύμπτωμα τῆς καταγωγῆς τοῦ ὑλιστικοῦ σοσιαλισμοῦ

ἐκ τῶν ἀξιῶν τῆς καθαρῶς ἀστικῆς κινήσεως τοῦ γαλλικοῦ διαφωτισμοῦ εἶνε καὶ τοῦτο: ὅτι οἱ κυριώτεροι φορεῖς αὐτοῦ ἐν τῇ συγχρόνῳ διεθνεί λογοτεχνίᾳ, ὁ Barbuse, ὁ Γκόρκυ καὶ ὁ Shaw, εἶνε τέκνα πνευματικὰ τοῦ γαλλικοῦ διαφωτισμοῦ, ἀνήκουν τουτέστιν εἰς τὴν ἀναγεννήσαν αὐτὸν ἐν τῇ λογοτεχνίᾳ κίνησιν τοῦ ἀκτιβισμοῦ.

Ἄθεμιτος καὶ μηχανικὸς γάμος ὕλης καὶ πνεύματος ἀπετέλεσε καὶ ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῶν ἀστικῶν ἀξιῶν. Τὸ ἐκ τοῦ γάμου τούτου προελθὸν τέκνον ὑπῆρξε, μετὰ βαθμιαίαν ὑπερνίκησιν πολλῶν βαθμίδων οὐτοπισμοῦ—οὐτοπισμοῦ ὑπενθυμίζοντος τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς παρακμῆς—ὁ μαρξικὸς σοσιαλισμός. Ἡ ἀφοσίωσις τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν ἐμπειρικὴν ζωὴν, ἡ ἀποξένωσις αὐτῆς ἐκ τοῦ κόσμου τῆς ψυχῆς, ἡ ἀπόλυτος ἐπαγγελματοποίησης καὶ μηχανοποίησης τοῦ ἀνθρώπου, ὁ μονομερῆς καὶ φανατικὸς προσανατολισμὸς αὐτοῦ πρὸς τὸν μηχανικὸν πολιτισμὸν ἀπετέλεσαν τὰς βάσεις καὶ τοὺς σκοποὺς τόσον τῶν ἀστικῶν ἀξιῶν ὅσον καὶ τῶν κατ' ἐπίφασιν μόνον ἀντιτιθεμένων πρὸς αὐτὰς μαρξικῶν σοσιαλιστικῶν ἀξιῶν. Ἡ σύμπτωσις τοῦ τοιοῦτου μονομεροῦς προσανατολισμοῦ τῆς ἀστικῆς συνειδήσεως καὶ τῆς μαρξικῆς σοσιαλιστικῆς συνειδήσεως εἰς τὴν ἐμπειρικὴν ζωὴν ἐξηγεῖ καὶ τὸ γεγονός ὅτι τόσον ἡ μία ὅσον καὶ ἡ ἄλλη ὑπεβοηθήθησαν εἰς τὴν ἀποκρυστάλλωσιν καὶ ἐκδήλωσιν των κυρίως ὑπὸ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πνεύματος. Δὲν εἶνε τυχαῖον τὸ γεγονός ὅτι οἱ Ἑβραῖοι ὑπῆρξαν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ εἶνε οἱ κυριώτεροι—πάντως οἱ εὐτυχέστεροι—φορεῖς τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ τοῦ μαρξικοῦ σοσιαλισμοῦ. Ὁ Sombart παρατηρεῖ ὅτι τὸ ἑβραϊκὸν πνεῦμα, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὸ ἐν πολλοῖς ὁμοιάζον πρὸς αὐτὸ ἀγγλικὸν πνεῦμα, συνίσταται κυρίως εἰς τὴν ἀφοσίωσιν αὐτοῦ εἰς τὴν ἐμπειρικὴν ζωὴν καὶ εἰς τὴν ὑπερτίμησιν τῶν ὑλικῶν ἀξιῶν. Χωρὶς νὰ ἀπο-

κλείω τὴν πιθανότητα—πιθανότητα ἄλλωστε πλειστάκις ἐκδηλωθεῖσαν—τῆς ὑπάρξεως Ἑβραίων ὑπερνικόντων τοὺς φραγμοὺς τοῦ λαϊκοῦ των πνεύματος καὶ μετὰ βαθυτάτην δοκιμασίαν χειραφετουμένων ἀπὸ τῆς μονομερείας τῶν ὑλικῶν ἀξιῶν, συμφωνῶ πρὸς τὴν παρατήρησιν τοῦ Sombart καὶ θεωρῶ ταύτην ὡς ἐγκλείουσαν σημασίαν ἐξαιρέτως χαρακτηριστικὴν.

Ὁ κόσμος λοιπὸν τῶν μαρξικῶν ἀξιῶν ἐμφανίζεται ὡς προέκτασις καὶ συμπλήρωμα τοῦ κόσμου τῶν ἀστικῶν ἀξιῶν. Ὁ ὑλιστικὸς σοσιαλισμὸς συμβολίζει ἐξ ἐπόψεως κοσμοθεωρητικῆς τὸν μέγιστον θρίαμβον τοῦ καπιταλιστικοῦ πνεύματος. Ὁρθῶς τονίζει ὁ ἰδεαλιστὴς κομμουνιστὴς Γουσταῖος Landauer, ὅτι δὲν εἶνε ἐστερημένον συμβολικῆς σημασίας τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ θεμελιῶδες ἔργον τοῦ μαρξισμοῦ φέρει τὸν τίτλον τὸ «κεφάλαιον». Ἐν σχέσει πρὸς τοῦτο δὲν πρέπει νὰ μείνη ἀπαρατήρητον καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ μαρξισμὸς ἐμφανίζει τὴν κομμουνιστικὴν κοινωνίαν ὡς τὴν κορυφήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναγκαστικῶς θὰ καταλήξῃ ἢ ὀλοὲν συγκεντρωτικώτερον ὑψουμένη πυραμὶς τοῦ καπιταλισμοῦ.

Τὸ χαρακτηριστικώτατον πάντων ὅμως εἶνε τοῦτο: ὅτι ὁ ὑλιστικὸς σοσιαλισμὸς ἐπολέμησε τὰς ἐξ ἰδεαλιστικῶν πηγῶν ἀρυσθείσας τὰς ἀξίας των σοσιαλιστικὰς κατευθύνσεις μετὰ φανατισμοῦ ὑπερβάντος, ἐν τῇ θεωρίᾳ τοῦλάχιστον, τὸ πάθος τὸ ὁποῖον διέκρινε τοῦτον ἐν τῷ ἀγῶνι του κατὰ τοῦ καπιταλισμοῦ. Τὸν καπιταλισμὸν ἐπολέμησε οὗτος μόνον ὡς ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν, ὡς καθεστῶς. Λίαν ἐπιτυχῶς παρατηρεῖ ὁ Sombart, ὅτι διὰ τὸν μαρξισμὸν ἀπορριπτέα εἶνε μόνον ἡ κοινωνικὴ μορφή καὶ ὄχι ἡ οὐσία τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, καὶ ὅτι ἡ οὐσιαστικὴ κριτικὴ, τὴν ὁποίαν ἤσκησαν κατὰ τοῦ πολιτισμοῦ τούτου πάντα τὰ μεγάλα πνεύματα τῆς νεωτέρας ἐποχῆς, οἱ Rousseau καὶ Kant,

Fichte καὶ Hegel, Goethe καὶ Schopenhauer, Tolstoi καὶ Dostojewski, Hartmann καὶ Nietzsche, Stindberg καὶ Stefan George οὐδόλως ἐπηρέασαν τὸν ὑλιστικῶς προσανατολισμένον σοσιαλισμόν. Οὗτος ἐφρόντισεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ χειραφετηθῇ ἀπὸ αὐτῶν τούτων τῶν ἀρχικῶν, ἐν μέρει μάλιστα ἐνστικτικῶν, ὀρμητηρίων τοῦ σοσιαλισμοῦ. Δὲν θεωρῶ ἄσκοπον νὰ προβῶ εἰς λεπτομερέστερόν τινα καθορισμὸν αὐτῶν.

Εἶνε γνωστὸν ὅτι ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος προσεπάθησε κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους νὰ δημιουργήσῃ κίνησιν σοσιαλιστικὴν ἢ μᾶλλον νὰ ἐπιδιώξῃ διὰ κινήματος τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σοσιαλισμοῦ, ὑπῆρξεν ὁ Babeuf. Ποῖα ἦσαν τὰ κίνητρα τὰ ὁποῖα ὤθησαν πρὸς τοῦτο τὸν παράδοξον αὐτὸν συνωμότην; Τόσον ἡ ἀπολογία αὐτοῦ ὅσον καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ φίλου του Buonarotti ἀποκαλύπτουν αὐτὰ πλήρως. Ὁ Babeuf ὠρμήθη κυρίως ἐκ τοῦ πόθου τῆς ἐκ νέου σταθεροποιήσεως τῆς ὑπὸ τοῦ καπιταλισμοῦ κλονισθείσης ἀγροτικῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς ἀπορροεύσης ὀργανικῆς κρινότητος. Ὁρθῶς χαρακτηρίζει ὁ L. v. Stein τὰς βασικὰς σκέψεις τοῦ κομμουνισμοῦ τούτου ὡς ἀγροτικάς. Ὡς τὸν μέγιστον ἐχθρὸν τῆς ἀνθρωπότητος ἐθεώρει ὁ Babeuf τὸν ὑλικὸν πολιτισμόν, καί, ἐὰν κατέληξεν εἰς τὸ νὰ ζητήσῃ τὴν πλήρη καταστροφὴν τῶν πόλεων, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸν συγκεχυμένον μὲν ἐξ ἐπόψεως ἐκδηλώσεως, βαθύτατον ὅμως ἐξ ἐπόψεως προελεύσεως πόνου, τὸν ὁποῖον ἠσθάνετο, ἀτενίζων τὰ καθ' ἡμέραν πολλαπλασιαζόμενα θύματα τοῦ μηχανικοῦ πολιτισμοῦ.

Δὲν εἶνε ὅμως μόνον ὁ Babeuf ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ὠρμήθη ἐν τῇ σοσιαλιστικῇ ἰδεολογίᾳ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πόνου τούτου. Αὐταὶ αὐταὶ αἱ πρῶται κινήσεις τῶν ἐργατικῶν μαζῶν, κινήσεις σχεδὸν ἐνστικτικαὶ καὶ ἐστερημέναι κηδεμονίας καὶ πνευματικῶν ὁδηγῶν, ὠρμήθησαν ἐκ συγγενοῦς

ἀρχῆς. Αἰ κινήσεις τῶν ἐργατῶν κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ΄ καὶ κατὰ τὰς πρώτας δεκαετηρίδας τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος ἐν Ἀγγλίᾳ, Γαλλίᾳ, Γερμανίᾳ καὶ ἄλλαχού ἐστρέφοντο ἀποκλειστικῶς κατὰ τοῦ κυριωτάτου συμβόλου τοῦ μηχανικοῦ πολιτισμοῦ: κατὰ τῆς μηχανῆς! Ἡ ὑποσυνείδητος βούλησις εἶχε φέρει τὴν μᾶζαν ἀντιμέτωπον τοῦ πραγματικοῦ ἐχθροῦ!

Ὁ μαρξισμὸς ἐπρόδωσε καὶ ἀπηρνήθη τὴν καταγωγὴν ταύτην τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ κατέφυγεν εἰς τὰς τάξεις τοῦ ἐχθροῦ. Τίποτε δὲν ἐσαγήνευσε καὶ συνεκίνησε τὸν Μὰρξ τόσο ὅσον ὁ οἰκονομικὸς κόσμος τῆς μεγάλης μηχανικῆς βιομηχανίας, τὴν ὁποίαν ἐθεώρησεν ὡς τὸ ἀξιολογώτατον δημιούργημα τῆς ἀστικῆς τάξεως. Τὰ σύμβολα τοῦ Μὰρξ ὑπῆρξαν ἡ μεγαλόπολις καὶ ἡ μεγάλη βιομηχανία. Ἐπὶ τῆς μηχανῆς ἐβασίσθη ἡ θεωρία καὶ ἡ κίνησις του. Τὸ μῖσος του πρὸς τὸν ἀγρότην καὶ τὴν ἀγροτικὴν ζωὴν ὑπῆρξεν ἀκατάσχετον. Εἶνε γνωστὸς ὁ τρόπος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐξεφράζοντο τόσο ὁ Μὰρξ ὅσον καὶ ὁ Ἔγκελς περὶ τῶν ἀγροτῶν. Ὡς βαρβάρους ἐν μέσῳ τοῦ πολιτισμοῦ ἐχαρακτήριζον αὐτοὺς οὗτοι.

Ἡ βιομηχανικὴ αὕτη ἰδεολογία τοῦ μαρξισμοῦ ἐξηκολούθησε μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ὑφισταμένη. «Εἷς μόνος τεχνικὸς ἀξίζει δέκα κομμουνιστάς» εἶνε ἡ φράσις τοῦ Lenin, ἡ φράσις ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν ὑστάτην ἰδεολογικὴν συνέπειαν τοῦ μηχανικοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ ἀγὼν τοῦ Μὰρξ κατὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Proudhon ἐν τῇ πρώτῃ Διεθνεί ἀποτελεῖ συμβολικῶς ἀγῶνα τοῦ μεγάλου βιομηχανικοῦ κεφαλαίου κατὰ τῆς μικροαστικῆς συνειδήσεως, τῆς μηχανῆς κατὰ τῆς βιοτεχνίας, τῆς μεγαλοπόλεως κατὰ τῆς ἀγροτικῆς καὶ ἐπαρχιακῆς ζωῆς, τοῦ μηχανικοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τῆς ψυχῆς καὶ τῶν ὀργανικῶν ἐκδηλώσεων αὐτῆς! Ἀποτελεῖ ἀγῶνα, ὁ ὁποῖος εἶνε χαρακτηριστικώτατον σύμπτωμα τῆς ὑφιστα-

μένης κρίσεως. Ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἐντὸς τοῦ σοσιαλισμοῦ δημιουργηθεῖσαν ἀντίθεσιν πνευμάτων καὶ κατευθύνσεων, ἐμφανίζεται αὐτὴ αὕτη ἢ κατ' ἐπίφασιν μεγίστη τῶν μαστιζουσῶν τὴν ἐποχὴν μας ἀντιθέσεων, ἢ ἀντίθεσις τουτέστι μεταξὺ ἀστικῆς καὶ προλεταριακῆς συνειδήσεως, μεταξὺ καπιταλισμοῦ καὶ σοσιαλισμοῦ ὡς τυχαία καὶ ἐπουσιώδης. Καὶ εἶνε πράγματι, εἰς ὅχι τυχαία, πάντως ὀλιγότερον οὐσιώδης τῆς πρώτης. Τὸ τραγικὸν χάσμα, τὸ ὁποῖον κυρίως προσδιορίζει τὴν κρίσιν τῆς ἐποχῆς μας, δὲν εἶνε ἢ ἀντίθεσις μεταξὺ ἀστικῆς καὶ προλεταριακῆς συνειδήσεως. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη θὰ ὑπερενικᾶτο εὐκόλως ὑπὸ τῆς ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς κοινότητος τῶν ἀξιῶν, ἢ ὁποῖα, ἀντὶ τὰ ὑποταγῆ ὑπὸ τὴν μηχανὴν καὶ τὴν ὕλην, θὰ ἐδάμαζεν αὐτάς. Τὸ κυρίως προσδιορίζον τὴν κρίσιν τῆς ἐποχῆς μας χάσμα εἶνε ἢ ἀντίθεσις ἢ ὁποῖα συμπτωματικῶς ἐξεδηλώθη εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς ταύτης τῆς πρώτης Διεθνοῦς μεταξὺ Μαρξιστῶν καὶ ὀπαδῶν τοῦ Proudhon ἢ ἀντίθεσις τουτέστι μεταξὺ τοῦ πνεύματος τοῦ ὀργανικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ μηχανικοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ πραγματικοὶ ἐχθροὶ ὑπάρχουν ἐντὸς τῶν κατ' ἐπίφασιν ἐνιαίων παρατάξεων, πολλάκις μάλιστα ἐν τῷ αὐτῷ κατ' ἐπιφάνειαν ἐνιαίῳ προσώπῳ. Ὁ Landauer, ὁ ὑπέρμαχος οὗτος τῆς φυσικῆς καὶ ὀργανικῆς κοινότητος τῶν ἀνθρώπων, ἔβλεπε τὸν ἐχθρὸν ὅχι μόνον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ καπιταλισμοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ μαρξισμοῦ, διότι ἐχθρὸς του ἦτο γενικῶς ἢ μηχανικῶς συντεθειμένη σύγχρονος κοινωνία καὶ πᾶσα ἐπ' αὐτῆς βασιζομένη ἰδεολογία, ἀνεξαρτήτως ἀστικοῦ ἢ προλεταριακοῦ τύπου.

* * *

Τὸ ὑφιστάμενον χάσμα εἶνε λοιπὸν βαθύτατον. Εἶπον ἤδη: ὅχι μόνον ἐντὸς τῶν κατ' ἐπίφασιν ἐνιαίων παρατά-

ξεων, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ κατ' ἐπιφάνειαν ἐνιαίῳ προσώπῳ ἀπαντᾶται τοῦτο πολλάκις. Οὕτω π.χ. βλέπομεν πνεύματα ἰσχυρὰ καὶ δὴ τὰ ἀντιπροσωπευτικώτερα πνεύματα τῆς ἐποχῆς μας νὰ διεξάγουν συνειδητῶς ἐν ἑαυτοῖς τὸν τραγικὸν τοῦτον ἀγῶνα. Βλέπομεν τὸν Thomas Mann νὰ ἀτενίσῃ μετὰ περιφρονήσεως διὰ τῶν ἀστικῶν τοῦ ὀφθαλμῶν τὸν ποιητικὸν ἐσωτερικὸν τοῦ κόσμου καὶ νὰ ἀγωνίζεται συνειδητῶς καὶ ἐπιμόνως πρὸς ὑπερνίκησιν αὐτοῦ. Βλέπομεν ὅμως καὶ τὸν Αὔγουστον Strindberg, τὸν μεγάλον αὐτὸν Σκανδιναυόν, νὰ καταδικάζῃ διὰ τῶν ποιητικῶν τοῦ ὀφθαλμῶν τὸν ἐσωτερικὸν τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου καὶ δι' αὐτοῦ τὴν ἐποχὴν του, καὶ νὰ ζητῇ, ἐν μέσῳ βαρυτάτων δοκιμασιῶν καὶ ἀγῶνων, νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ἀπολυτρωτικὸν τέρμα τῆς πρὸς τὴν Δαμασκὸν ἀγούσης ὁδοῦ. Ὁ Φρ. Strich κατώρθωσε λίαν ἐπιτυχῶς νὰ ἀναλύσῃ καὶ ἀναπαραστήσῃ ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ἤδη πραγματείᾳ αὐτοῦ «Dichtung und Zivilisation» τοὺς ἐσωτερικοὺς ἀγῶνας μεγάλων πνευμάτων τῆς ἐποχῆς μας.

Δὲν εἶνε λοιπὸν δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ περὶ αὐτοῦ ἀμφιβολία. Ὁ μὴ περιορίζων τὸ βλέμμα του εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῶν πραγμάτων θὰ ἀναγνωρίσῃ κατ' ἀνάγκην ὅτι ἡ κρίσις τῆς ἐποχῆς μας ὀφείλεται εἰς τὴν ἀδυναμίαν συνθετικῆς ὑπερνικήσεως τῆς ὑφισταμένης ἀντιθέσεως μεταξὺ ὀργανικοῦ καὶ μηχανικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ στάσις τοῦ μαρξικοῦ σοσιαλισμοῦ ἀπέναντι τῆς ἀντιθέσεως ταύτης ἐξεδηλώθη διὰ τῆς μονομεροῦς προσκολλήσεως αὐτοῦ εἰς τὸν ἓνα ἐκ τῶν ἀντιτιθεμένων πρὸς ἀλλήλους κόσμων. Ἐξεδηλώθη διὰ τῆς φανατικῆς προσκολλήσεως αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον ἐκεῖνον, ὃ ὁποῖος ἀποτελεῖ ἀκριβῶς καὶ τὴν βάσιν τοῦ καπιταλισμοῦ. Ἀντὶ νὰ ἐμφανισθῇ ὡς λύσις τῆς ὑφισταμένης ἀντιθέσεως, ἐνεφανίσθη ὡς τὸ ἰσχυρότατον τῶν συμπτωμάτων αὐτῆς. Ἀντὶ νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ὑπερνίκησιν αὐτῆς, ζητεῖ τὴν διαιώνισιν τοῦ κακοῦ.

Οὕτω λοιπὸν βλέπομεν τὸν μαρξισμόν βαδίζοντα παραλλήλως πρὸς τὸν νατουραλισμόν ἐν τῇ τέχνῃ καὶ τῇ λογοτεχνίᾳ. Τὴν μεταξὺ αὐτῶν συγγένειαν δὲν προσδιορίζει μόνον ἡ κοινὴ προέλευσις των, δηλαδή ἡ προέλευσις αὐτῶν ἐκ τῆς δυτικῆς λογοκρατίας τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ ἐκ τοῦ μεταφυσικοῦ δετερμινισμοῦ. Ἡ καταπληκτικὴ συγγένεια αὐτῶν ὀφείλεται καὶ εἰς τοῦτο: ὅτι ἀμφότεραι αἱ κινήσεις αὐταὶ ἐπεδίωξαν εἰς μάτην συγγενεῖς σκοπούς. Ὁ μαρξισμὸς προσεπάθησε νὰ καταστῇ *θρησκεία*· θρησκεία ὅμως εἶνε σύνθεσις καὶ ὄχι μονομερὴς ἀφοσίωσις εἰς ὠρισμένην τάξιν ἀξιῶν καὶ δὴ ὑλικῶν ἀξιῶν. Ὁ νατουραλισμὸς προσεπάθησε νὰ καταστῇ *τέχνη*· τέχνη ὅμως εἶνε δημιουργία καὶ ὄχι φωτογράφησις καὶ ἀνάλυσις τῆς ἐξωτερικῆς πραγματικότητος καὶ δὴ τῆς πλέον ἐπιπολαίας περιφερείας της. Τόσον ὁ μαρξισμὸς ὅσον καὶ ὁ νατουραλισμὸς ἀποτελοῦν χαρακτηριστικώτατα συμπτώματα τῆς ὑφισταμένης κρίσεως.

Δὲν εἶνε ὅμως ἡ κατάπτωσις καὶ ὑπερνίκησις τοῦ νατουραλισμοῦ, τὴν ὁποίαν ἐσημείωσαν αἱ τελευταῖαι δεκαετηρίδες, ἐξ ἴσου χαρακτηριστικὴ, ὅπως καὶ ἡ σημειωθείσα κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα γένεσις καὶ ἀνάδειξις αὐτοῦ; Δὲν εἶνε ἄρα γε προωρισμένος καὶ ὁ μαρξικὸς σοσιαλισμὸς νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν αὐτὴν ὁδὸν τῆς καταπτώσεως καὶ νὰ ὑπερνικηθῇ, ὑπερνικωμένης δι' αὐτοῦ καὶ τῆς κρίσεως τὴν ὁποίαν συμπτωματικώτατα ἐξεπροσώπησε;

Πρὶν ἢ ἀπαντήσω εἰς τὸ δεύτερον ἐρώτημα, ἀναγκαῖον θεωρῶ νὰ ὑποστηρίξω κάπως τὴν θέσιν τοῦ πρώτου ἐρωτήματος.

Ἡ νατουραλισμὸς ὑπερενικήθη. Ἡ θέλησις αὐτοῦ, θέλησις μονομερὴς καὶ παθητικὴ, παρεμερίσθη κυρίως ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπὸ τοῦ ἐξπρεσσιονισμοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπὸ τοῦ ἀντιτιθεμένου πρὸς τὴν πραγματικότητα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου πνευματικοῦ ρεαλισμοῦ. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν δευτέραν

ἐκ τῶν εἰρημένων κατευθύνσεων, αὕτη, λόγῳ τῆς πλήρους ἀποξενώσεώς της ἀπὸ τῆς ἑξωτερικῆς πραγματικότητος, τὴν ὁποίαν ἀγνοεῖ καὶ θέλει νὰ ἀγνοῇ, λόγῳ τοῦ κατ' ἑξοχὴν ἀντιπολιτικοῦ χαρακτῆρος αὐτῆς, κατώρθωσε νὰ δημιουργήσῃ οὐχὶ κινήσεις, ἀλλὰ σχολάς. Ὑπὸ τὴν μορφήν σχολῆς ἐμφανίζεται ἐν Γερμανίᾳ ὁ περὶ τὸν ποιητὴν Stefan George σχηματισθεὶς κύκλος. Ἡ πρὸς ἐπίτευξιν τῶν σκοπῶν τῆς σχολῆς ταύτης χρησιμοποιουμένη ὁδὸς εἶνε ἡ προσωπικὴ μύησις μαθητῶν καὶ ὄχι ἡ ἀπρόσωπος δημιουργία ὁπαδῶν. Ὁ σκοπὸς της, τὸν ὁποῖον ἐπανειλημμένως καὶ κατὰ τρόπον ἐκφραστικώτατον διετύπωσεν ὁ εὐγλωττότατος τῶν μαθητῶν τοῦ George, ὁ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀϊδελβέργης Φρ. Gundolf, εἶνε ἡ διὰ νέου δημιουργοῦ ἔρωτος ἐμψύχωσις τοῦ ἀρχαιότεν παραδεδομένου ἀπολλωνείου πνεύματος πρὸς δημιουργίαν νέας κοινότητος καὶ πολιτείας ἀνθρώπων. Ἀνεξαρτήτως τοῦ ἐὰν ἡ παραμέλησις τοῦ διονυσιακοῦ πόθου ἀποτελῇ ἢ ὄχι διὰ τὴν σχολὴν τοῦ George πλευρὰν ἀσθενῆ, ἀναμφισβήτητον εἶνε πάντως τοῦτο: ὅτι αὕτη, ὡς καὶ αἱ συγγενεῖς πρὸς αὐτὴν προσπάθειαι, δὲν ἐμπνέονται ἀπλῶς ὑπὸ πόθου λυτρωτικοῦ, ἀλλὰ κατώρθωσαν ἐν τινι μέτρῳ καὶ πράγματι νὰ ἀναχαιτίσουν τὴν τάσιν πρὸς πλήρη ἀποτελμάτως τῆς τέχνης καὶ ποιήσεως, τάσιν, ἢ ὁποία τόσον ἰσχυρῶς ἐξεδηλώθη ἐν τῷ νατουραλισμῷ τοῦ 19' αἰῶνος.

Ἐν μεγαλυτέρῳ κλίμακι κατώρθωσε τοῦτο ὁ ἐξπρεσσιονισμός. Καὶ κατώρθωσε τοῦτο ἐν κλίμακι μεγαλυτέρῳ, διότι, ἀπορρεύσας ὀργανικώτερον ἐκ τῶν κόλπων τῆς ἐποχῆς μας, γνωρίσας αὐτὴν ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ ἐκτάσει, ἀγωνισθεῖς ἐν αὐτῇ καὶ ζήσας τὴν μαστίζουσαν αὐτὴν κρίσιν, δὲν περιορίσθη εἰς τὴν δημιουργίαν σχολῆς, ἀλλ' ἐξεδηλώθη ὡς κίνησις ὁλόκληρος. Χωρὶς νὰ φθάσῃ βεβαίως εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν σαφήνειαν τῶν γραμμῶν τῆς διανοήσεως καὶ θε-

λήσεως τοῦ George, κατήνεγκεν ἐν τούτοις τὸ ἀποτελεσματικὸν πλήγμα κατὰ τοῦ νατουραλισμοῦ. Οἱ φορεῖς του ἠγωνίσθησαν διὰ νὰ φθάσουν εἰς τὴν ἀπολύτρωσιν καὶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν μέχρι σήμερον ὑπερενίκησε τὸ στάδιον τοῦ ἀγῶνος. Ἡ φωνὴ των ὅμως, ἂν καὶ φωνὴ συγκεχυμένη καὶ διακεκομμένη, ὑπῆρξεν ἀποτελεσματικωτέρα τῶν νικητηρίων ὕμνων τοῦ George. Αὐτοὶ οὗτοι οἱ Strindberg καὶ Wedekind, οἱ πατέρες τοῦ ἐξπρεσσιονισμοῦ, οἱ ὅποιοι περιορίσθησαν ἀπλῶς εἰς τὸ νὰ ἐπιρρίψουν εἰς ἑαυτοὺς τὴν εὐθύνην τῆς ἐποχῆς των, οἱ ὅποιοι, χωρὶς νὰ φθάσουν μέχρι τῆς ἀπολυτρώσεως, ἐγνώρισαν ἐν τούτοις τὸν πρὸς αὐτὴν πόθον, κατώρθωσαν, ἂν καὶ ὑπῆρξαν, ὅπως καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς ἀντιπρόσωποι τοῦ ἐξπρεσσιονισμοῦ, περισσότερον κριτικοὶ παρὰ ποιηταί, νὰ προκαλέσουν ὀλόκληρον ἐπανάστασιν πνευμάτων καὶ νὰ κινητοποιήσουν τὴν πνευματικὴν νεολαίαν τῆς ἐποχῆς μας εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ μηχανικοῦ πολιτισμοῦ, εἰς τὸν ἀγῶνα, τοῦ ὁποίου σκοπὸς εἶχε ἡ ὑπερνίκησις τῆς κρίσεως τῆς ἐποχῆς μας καὶ ἡ δημιουργία νέας ὀργανικῆς κοινότητος ἀνθρώπων.

Ἡ ἀναχαίτισις τοῦ νατουραλισμοῦ διὰ τοῦ ἐξπρεσσιονισμοῦ, χωρὶς νὰ παύῃ βεβαίως νὰ ἀποτελῇ σύμπτωμα τῆς κρίσεως, τὴν ὁποίαν ἐξακολουθεῖ διερχομένη ἡ ἐποχὴ μας, δὲν εἶνε ἐν τούτοις ἄμοιρος καὶ βαθυτέρας τινός ἐννοίας. Ἡ ἀναχαίτισις τοῦ νατουραλισμοῦ ἀπετέλεσεν ἀναχαίτισιν τοῦ κυριωτάτου συμπτώματος τοῦ μηχανικοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ λογοτεχνίᾳ, καὶ κατ' ἀκολουθίαν, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἐὰν ὠδήγησεν ἢ ὄχι μέχρι σήμερον εἰς τὴν ἀποκρυστάλλωσιν νέου ὀρίζοντος ἀξιολογικῶν προσανατολισμῶν, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἐὰν ὑπερέβη ἢ ὄχι τὸ στάδιον τῆς ἀρνήσεως καὶ ἐὰν προήχθη μέχρι τοῦ ἐπιπέδου πραγματικῆς δημιουργίας, σημαίνει πάντως, ἐὰν ὄχι ἄλλο τι, τοῦλάχιστον τοῦτο: ὅτι ὁμαδικῶς πλέον ἐξεδηλώθη ἡ θέλησις πρὸς ὑπερνίκη-

σιν τῆς κρίσεως τῆς ἐποχῆς μας. Ὅτι ἤρξατο δημιουργομένη ἢ πρὸς ὑπερνίκησιν αὐτῆς ἀπαιτούμενη νέα συνείδησις!

Ἦδη ἐρωτᾶται: ἠκολούθησε καὶ ὁ ὑλιστικὸς σοσιαλισμὸς τὴν τύχην τοῦ ὑπὸ τὴν αὐτὴν στέγην μετ' αὐτοῦ ἀνατραφέντος νατουραλισμοῦ; Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο δὲν εἶνε βεβαίως δυνατὸν νὰ δοθῇ ἀπάντησις καταφατική. Παρὰ τὴν σημειωθεῖσαν κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας ἀναγέννησιν τῶν πρώτων σοσιαλιστικῶν κηρυγμάτων, παρὰ τὴν παρατηρηθεῖσαν εἰς χώρας τινὰς μεταβολὴν τῆς στάσεως τοῦ σοσιαλισμοῦ ἀπέναντι τῶν ἀξιῶν τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς—μεταβολὴν, ἢ ὁποία ὑπηγορεύθη μᾶλλον ὑπὸ σκοπιμότητος παρὰ ὑπὸ ἐσωτερικῆς ἀναγκαιότητος—, ὁ μαρξισμὸς ἐξακολουθεῖ ἀκόμη ἀποτελῶν τὸν κύριον ἄξονα, περὶ τὸν ὁποῖον στρέφεται ἡ σοσιαλιστικὴ κίνησις, τόσοσιν ἢ ἐπαναστατικὴ ὅσον καὶ ἡ ἐξελικτικὴ. Ἀσφαλῆς πρόβλεψις περὶ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ἐξελίξεως τοῦ σοσιαλισμοῦ δὲν εἶνε βεβαίως δυνατὸν νὰ γίνῃ. Τὸ πιθανώτατον ὅμως εἶνε τοῦτο: ὅτι θὰ ἀκολουθήσῃ καὶ ὁ ὑλιστικὸς σοσιαλισμὸς τὴν τύχην τοῦ νατουραλισμοῦ. Ὁ μὴ ἀρκούμενος εἰς τὸ νὰ ἀποδώσῃ τὴν ἀναχαίτισιν τοῦ νατουραλισμοῦ καὶ τὴν ὁμαδικὴν σχεδὸν χειραφέτησιν τῶν πνευμάτων ἀπὸ τῶν ἀξιῶν καὶ προσανατολισμῶν αὐτοῦ εἰς τυχαίαν ἀπλῶς σύμπτωσιν, θὰ θεωρήσῃ κατ' ἀνάγκην τὴν πιθανότητα αὐτὴν ὡς ἰσχυροτάτην. Ἐφ' ὅσον τόσοσιν ὁ νατουραλισμὸς ὅσον καὶ ὁ μαρξισμὸς ἠρύσθησαν τὰς ἀξίας αὐτῶν ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς, ἢ τύχη ἀμφοτέρων συνεταυτίσθη, ἐξαρτηθεῖσα ἐκ τῆς παραγωγικότητος καὶ ἀντοχῆς τῆς πηγῆς ταύτης. Ἡ στείρευσις αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς καλλιτεχνικῆς ἐκδηλώσεώς της δὲν ἀποτελεῖ ἄρα γε δυσοίωνον σημεῖον καὶ διὰ τὸ μέλλον τοῦ ὑλιστικοῦ σοσιαλισμοῦ; Καὶ ἐὰν πράγματι ἀποτελῇ αὕτη τοιοῦτον σημεῖον, δὲν πρέπει ἄρα γε νὰ προαχθῇ τις καὶ εἰς βαθύτερα καὶ εὐρύτερα συμπεράσματα περὶ τοῦ προσεχοῦς μέλλοντος τῆς ἀνθρωπότητος γενικῶς;

Ὁ Oswald Spengler, γράφων τὰς τελευταίας λέξεις τοῦ δευτέρου τόμου τοῦ περιφήμου ἔργου του «Der Untergang des Abendlandes», ἐμφανίζει τὴν ἐποχὴν μας ὡς εὐρισκομένην εἰς τὴν τελευταίαν φάσιν τῆς κρίσεώς της. Ὡς τὴν τοιαύτην φάσιν θεωρεῖ οὗτος τὸν ἀπὸ τίνος ἀναφύεντα καὶ ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐντονώτερον ἐκδηλούμενον ἀγῶνα μεταξὺ *χρήματος* καὶ *αἵματος*, μεταξὺ τῆς ἀγωνύμου δικτατορίας τοῦ *χρήματος*, ἐπὶ τῆς ὁποίας βασιίζεται ὁ μηχανικὸς πολιτισμὸς καὶ τοῦ *καισαρισμοῦ*, ὡς τοῦ συμβόλου τῆς ἀληθοῦς καὶ ὀργανικῆς ζωῆς! Χωρὶς νὰ ὀρμῶμαι ἐκ τῆς μεταφυσικῆς θεωρίας τοῦ Spengler περὶ τῆς διεπούσης τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος ἀπολύτου ἀναγκαστικῆς νομοτελείας, ὀφείλω ἐν τούτοις νὰ ὀμολογήσω ὅτι ὁ πράγματι ὑφισταμένος ἀγὼν μεταξὺ *χρήματος* καὶ *αἵματος*, μεταξὺ μηχανικοῦ καὶ ὀργανικοῦ πολιτισμοῦ, διέρχεται τὸ κρισιμώτατον αὐτοῦ σημεῖον. Δὲν γνωρίζω ἐὰν τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ θὰ σημάνη, ὅπως πιστεύει ὁ Spengler, τὴν ὑπερνίκησιν τοῦ *χρήματος* διὰ τοῦ *αἵματος*. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον γνωρίζω εἶνε τοῦτο: ὅτι τὸ χάσμα, τὸ προσδιορίζον τὴν κρίσιν τῆς ἐποχῆς μας, ἐξεδηλώθη πλέον διὰ τῶν χαρακτηριστικωτάτων συμπτωμάτων αὐτοῦ καὶ ὅτι πολλὰ ἐξ αὐτῶν ὑπερ-ενικήθησαν ἤδη. Ποία ἐκ τῶν δύο πιθανοτήτων εἶνε ἰσχυροτέρα: ἢ ἐν τῷ μέλλοντι ἐντονωτέρα ἀναβίωσις αὐτῶν ἢ μήπως ἢ ὑπερνίκησις καὶ τῶν παραλλήλως πρὸς αὐτὰ ὑφισταμένων ἀκόμη συμπτωμάτων; Ἡ συνέχισις τῆς κρίσεως ἢ ἡ πλήρης ὑπερνίκησις αὐτῆς; Εἰς τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ μόνον ἢ θέλησις τῶν ἀνθρώπων δικαιουται καὶ δύναται νὰ ἀπαντήσῃ. Οἱ τεταγμένοι ὅπως διαμορφώσουν καὶ συνειδητοποιήσουν αὐτήν, ἄς ἔχωσιν ὑπ' ὄψει των, ὅτι, παρὰ τὸ ἐφήμερον τῆς διαβάσεως αὐτῶν, θὰ εἶνε ὑπεύθυνοι ἀπέναντι τῆς αἰωνίας ἀνθρωπότητος!

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ", Α. Ε.
ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΝ ΓΡΑΦΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ, ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ 44

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ,, Α. Ε. ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΜΝΗΜΕΙΩΔΕΣ ΕΡΓΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΚΩΝΣΤ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ Α'

ΕΚΔΟΣΙΣ ΠΕΜΠΤΗ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ

ΜΕΤΑ ΠΡΟΣΘΗΚΩΝ, ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΒΕΛΤΙΩΣΕΩΝ

ΕΠΙ ΤΗΣ ΒΑΣΕΙ

ΤΩΝ ΝΕΩΤΑΤΩΝ ΠΟΡΙΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ

ΥΠΟ

ΠΑΥΛΟΥ ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΝ ΤΩ ΕΘΝΙΚΩ & ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ